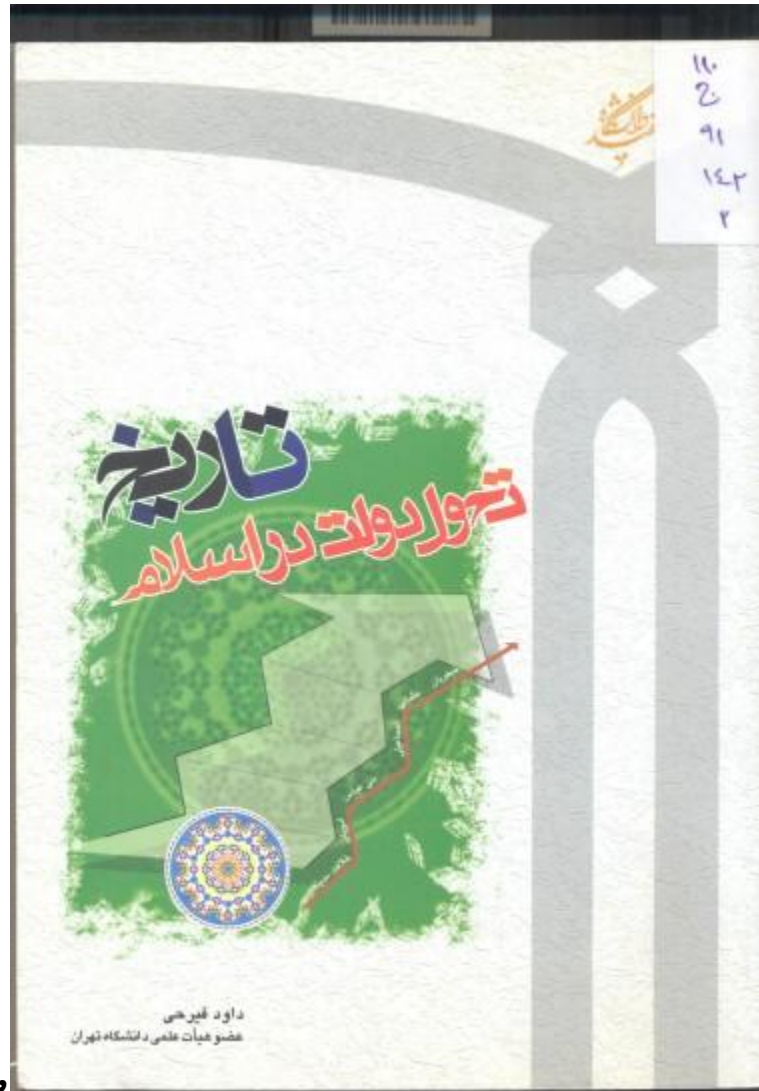

تاریخ «تحول دولت در جهان اسلام»، تاریخی نانوشته است و به لحاظ مشکلات ناشی از فقدان «روش»، «آمیزه‌های ایدئولوژیک» بسیاری از «منابع و آثار» و نیز، سابقه اندک و پراکندگی پژوهش‌های موضوعی درباره دولت اسلامی، هنوز فاصله بسیاری نسبت به «اجماع علمی» وجود دارد. با این حال، بررسی ماهیت و تحولات دولت اسلامی، از حساسیت و اهمیت روزافزونی برخوردار است؛ چنین می‌نماید که توسعه تمدنی در جهان اسلام و غالب منازعات و صورت‌بندی‌های عقیدتی، زیر تأثیر ابداع دولت اسلامی قرار دارد. از این حیث، تاریخ تحول دولت‌های اسلامی، بخش مهمی از تاریخ تحولات سیاسی - مذهبی و عمومی مسلمانان را تشکیل می‌دهد.

طرح روی جلد کتاب «تاریخ تحول دولت در

جهان اسلام»

در این پژوهش، کوشش شده است دو مسئله اساسی در تاریخ دولت‌های اسلامی برجسته شود؛ یکی پیوند دین و دولت در تاریخ اسلام و تلاشی که این دولت‌ها در ایجاد صبغهٔ دینی برای دولت داشته‌اند؛ پدیده‌ای که از یک

سوی، بنیاد مذهبی دولت در جهان اسلام را تقویت کرده، و از طرف دیگر به ظهور تفسیرهای جدیدی از دین انجامیده است. مسئله دوم به مناسبات دولت و سبک زندگی خاورمیانه‌ای جوامع اسلامی مربوط است. جامعه‌ای با فرهنگ قبایلی عرب و نظم سلطانی ویژه‌ای که به اعتبار غلبه‌اش در ایران به سلطنت ایرانی معروف است. چنین می‌نماید که این نوع از نظم اجتماعی بر آمده از پیوند قبیله و سلطنت، گونه خاصی از ذهنیت یا طرحواره سیاسی برای عموم مردم و نخبگان جوامع اسلامی فراهم می‌سازد که نه تنها نظم سیاسی را بر پایه این طرحواره تصور می‌کنند، بلکه به اعتبار نسبت دین و دولت در اسلام، انتظار دارند که راه‌حل‌هایی از دیانت برای صرفاً چنان تصویری از نظم سیاسی دریابند. این نوشته به بررسی رابطه دولت و طرحواره‌های سیاسی در تاریخ اسلام می‌پردازد.

در این تحقیق، بر پایهٔ چنین برداشتی به گذشته ماقبل اسلام در شبه جزیره عرب عبور کرده و کوشی نموده‌ایم با ملاحظهٔ نسبت دولت‌های اسلامی با همان مفاهیم، به تحلیل تاریخ آن‌ها بپردازیم؛ تاریخی طولانی از دولت پیامبر (ص) تا خلافت مدینه و سرانجام تا خلافت عثمانی و دولت صفوی.

فصول دهگانه کتاب، بر دو محور عمده تمرکز دارد؛ اولاً، تلاش شده است با توجه به تحولات صدر اسلام، نمای عمومی دولت پیامبر در مدینه النبوی (ص) کاوش و برجسته شود؛ ثانیاً، علاوه بر توصیف ساختار دولت‌های عمده اسلامی، کوشی شده است عوامل و زمینه‌های گذار از یکی به دیگری و نتایج و سرانجام این دولت‌ها نیز به اجمال ارزیابی شود. پیدایی نهادها و کارکردهای ویژه این نوع از هندسه دولت‌ها در جهان اسلام که هنوز تحقیقات روشنی در باب آن‌ها صورت نیافته است؛ اما، طرحواره‌های ایجاد شده یا توسعه‌یافته توسط این دولت‌ها، هنوز هم در اندیشه و زندگی مذهبی - سیاسی مسلمانان حضور مؤثر دارند.

«تاریخ تحول دولت در اسلام (تا پایان امویان)» عنوان کتاب تازه‌ای است که از سوی نشر نی به بازار کتاب عرضه شده است. کتابی به قلم شجاع احمدوند، عضو هیات علمی و استاد علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی. کتابی درباره تحول دولت در اسلام. کتابی که بازه زمانی آن نیز تا پایان عصر امویان را دربرمی‌گیرد.

احمدوند در همان ابتدا تأکید می‌کند کتاب «تاریخ تحول دولت در اسلام (تا پایان امویان)» محصول چند سال تحقیق و تدریس تاریخ تحول دولت در اسلام در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی است.

نویسنده با اشاره به این مساله که تاکنون آثار گوناگونی درباره دولت در اسلام منتشر شده، اغلب این آثار را، آثاری می‌داند که نه تنها برای مخاطب خود حاصل معنوی به بار نیاورده، بلکه آشفتگی‌ذهنی، سطحی‌نگری و نگاه ساده‌انگارانه او را ژرف‌تر کرده است.

احمدوند از دو عامل اساسی برای این مساله یاد می‌کند؛ نخست عدم آگاهی و شناخت آکادمیک و روشمند دین‌شناسان سنتی که نمی‌توانند از دل آموزه‌های سنتی راهی به سوی دنیای نوین بکشایند و ساختار سیاست و حکومت اسلامی را بر مبنای نیازهای علمی روز به نحو دقیق و نظری بکاوند و به بیان روشن‌تر، فلسفه را زمینی و آن را به متن زندگی اجتماعی و سیاسی وارد کنند. کتاب عامل دوم بی‌حاصلی آثار گوناگون در زمینه دولت در اسلام را حاکمیت نگاه صرف شرق‌شناسانه برمی‌شمرد و شرق‌شناسی را مهم‌ترین روش مطالعه تمدن‌های شرقی و به تبع آن تمدن اسلامی می‌داند. در این روش، مشرق‌زمین نه از درون بلکه توسط متفکرانی مطالعه شده است که با روح کلی حاکم بر شرق آشنایی نداشته‌اند.

کتاب در ادامه به آسیب‌شناسی آثاری که درباره ابعاد سیاسی اسلام، تحول دولت و اندیشه سیاسی در اسلام نوشته شده‌اند، می‌پردازد و مفهوم تحقیق در حوزه سیاست و حکومت در اسلام را مشتمل بر انبوهی از روایت‌های درست و نادرست، بدون هرگونه نگاه تحلیلی و منسجم می‌داند. هدف اصلی کتاب «تاریخ تحول دولت در اسلام (تا پایان امویان)» شرح و بسط ماهیت دولت به واقع موجود در تاریخ اسلام است.

کتاب به این نکته اشاره می‌کند که درباره بحث دولت در حوزه تمدن اسلامی از زاویه‌های مختلفی تامل شده که براساس آن دانش‌های مختلفی چون فلسفه سیاسی اسلامی، فقه سیاسی، کلام سیاسی و اخلاق سیاسی شکل گرفته است.

در همین راستا نویسنده به بحث از نظریه‌پردازی درباره دولت می‌پردازد و ضمن معرفی نظریه‌ها، پرسش‌های اساسی کتاب را این‌گونه توضیح می‌دهد: «هویت شاخص‌های بنیانی ساختار دولت کدام است؟ و نهاد دولت در اسلام چگونه متحول شده است؟ دولت اسلامی از منظر دوران مدرن در دوره‌های مختلف تاریخی چگونه اداره شده است؟ اجزا و نهادهای اولیه آن کدام بود؟» از آنجا که تمرکز کتاب بر تحولات ارکان اساسی و مقوم دولت است، سیاست‌ها یا چگونگی ایفای نقش دولت در جامعه، بر نهاد دولت در تاریخ اسلام تمرکز می‌کند و به همین دلیل، روش تحقیق آن تحلیلی – توصیفی است.

«تاریخ تحول دولت در اسلام (تا پایان امویان)» در یک مقدمه و شش فصل ارائه شده است. فصل اول با عنوان «تاریخ‌نگاری اسلامی و دولت» می‌کوشد مساله دولت را در آثار منتشرشده توضیح دهد. فصل دوم با عنوان «چیستی دولت و تحول» می‌کوشد نیم‌نگاهی به مفهوم دولت و تحول آن بیندازد. در فصل سوم با عنوان «ساخت قدرت در عربستان پیش از اسلام» طی چند بخش شرایط اقلیمی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، امنیتی و اقتصادی عربستان، به‌ویژه شهر مکه به مثابه محل جدید دعوت اسلامی و مکانی که مبانی فکری دولت اسلامی از آن شکل گرفت، بررسی شده است.

فصل چهارم با عنوان «ساخت داخلی و روابط خارجی دولت نبوی» با تبیین شرایط دشوار مکه برای تاسیس دولت و ظرفیت‌های شهر یترب برای این کار و ترسیم مقدمات تاسیس دولت، طی مباحث مختلفی ساخت داخلی دولت

نبوی، روابط خارجی آن و مختصات نظام بین الملل را براساس منشور مدینه بررسی و تحلیل می کند. فصل پنجم با عنوان «انتقال قدرت و استقرار خلافت قریش» با بحث مهم روش های انعقاد خلافت آغاز می شود و با بحث گذار از نبوت به خلافت وارد بحث بنیادین ساخت و روابط قدرت در دوره خلفای نخستین خواهد شد و به اقدامات مهم آن در بعد دولت سازی توجه می کند. در فصل ششم با عنوان «ساخت و روابط قدرت در دولت اموی» ابتدا سیمای عمومی این دولت ترسیم و آن گاه درباره ماهیت تمرکز بر ویژگی های اصلی آن چون قبیله گرایی، غیرستیزی، سلطنت گرایی، عقل ستیزی و ثروت گرایی بحث می شود و در نهایت ارزیابی دقیقی از نقاط ضعف و قوت امویان از منظر تحول دولت ارائه می دهد.

نویسنده در این کتاب تاکید می کند تقریباً همه ما واژه های «دولت» و «دولت اسلامی» را شنیده ایم ولی به رغم آگاهی از وجود دولت و تأثیراتش در زندگی مان، اغلب نمی توانیم آن را به درستی تعریف کنیم. کتاب پیش رو می کوشد تصویری از میزان عینیت یافتگی این مفهوم در دولت های مختلف تاریخ اسلام یا تحول دولت در اسلام را تا پایان امویان ترسیم کند. کتاب برای نخستین بار با ابزار نظری معینی که دولت را ترکیبی از امر ذهنی و امر عینی می داند، تحلیلی روشمند و واقع بینانه از «دولت در اسلام» ارائه می دهد.»